

MÂLEKA

tepenin yükseldiği bir koyun kenarında bulunmaktadır. Milâttan önce X. yüzyıl civarında Fenikeliler'in Lübnan'dan gelecek burada bir balık tuzlama merkezi ve yerlilerle ticaret noktası meydana getirmeleriyle kurulmuş, daha sonra Romalılar'ca önemli bir liman ve ticaret merkezi haline getirilmiştir. Bir süre Bizans'ın yönetiminde kalan şehir VI. yüzyıl sonlarında Vizigotlar'ın eline geçmiştir. Tarih boyunca çok çeşitli milletlerin hâkimiyetine giren şehre damgasını vuran müslümanlar olmuştur. İslâm kaynaklarında yer alan bir bilgiye göre Târik b. Ziyâd, 92 (711) yılında Kurtuba'ya (Cordoba) doğru ilerlemeden önce küçük bir kuvveti Mâleka'nın fethi için göndermiş ve şehir müslümanların eline geçmiştir. Diğer bir rivayete göre ise Mûsâ b. Nusayr'ın oğullarından Abdül'alâ (Abdûlâ'î) şehri 94'te (713) yılında fethetmiştir.

Fethin ardından Mâleka, Reyve (Rayyo) eyaletine dahil edilmiş, 125 (743) yılında vali tayin edilen Ebû'l-Hattâr zamanında Reyve'ye gönderilen Ürdünlü askerlerden bir kısmı Mâleka'ya yerleştirilmiştir. Endülüs Emevî Devleti'nin kurucusu I. Abdurrahman, Mûnekkab'e (Almunecar) çıkıp İlbîre'ye (Elvira) doğru ilerlerken Mâleka halkı kendisini iyi karşılamış ve bağlılığını bildirmiştir. Endülüs'te çeşitli grupların VIII ve IX. yüzyıllarda çıkardığı isyanların en önemlilerden olan Ömer b. Hafsûn isyanı ile diğer karışıklıklardan Mâleka önemli ölçüde etkilenmiştir. III. Abdurrahman isyanları bastırıp kendini halife ilân edince Mâleka'yı Reyve'nin merkezi yapmış, ayrıca Fâtımî saldırılarına karşı koymak için burada güçlü bir donanma oluşturmuştur.

422 (1031) yılında Endülüs Emevî Devleti yıkıldıktan sonra Mâleka mülûkû't-tavâiften Hammûdîler'in başşehri olmuş, 449'da (1057) Gırnata'nın Zirî hükümdarı Bâdis b. Habbûs tarafından zaptedilmiş, Hammûdîler Afrika'ya sürülmüştür. Bâdis 466 (1073-74) yılında vefat edince devlet iki torunu arasında paylaşılmış ve Mâleka Temîm b. Bulukkîn'de kalmıştır. Ardından Endülüs'e hâkim olan Murâbitlar ve Muvahhidler Mâleka'yı da topraklarına katmışlardır.

635'te (1238) Benî Ahmer Emirliği'nin (Nasrîler) hâkimiyetine geçen Mâleka yaklaşık 250 yıl bu hânedanlığın elinde kalmış, 750'deki (1349) veba salgını yüzünden şehrin nüfusu azalmıştır. 27 Şâban 892'de (18 Ağustos 1487) Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabella zamanında Mâleka kanlı bir savaştan sonra

müslümanların elinden çıkmıştır. Nasrîler döneminde şehir ikinci bir başşehir olarak işlev görmüş, bölgenin ekonomik ve ticarî merkezi olmuştur. Askerî filonun üssü olan limanındaki trafik de Cenevizliler sayesinde önemli ölçüde artmıştır.

Ortaçağ'ın tarih ve coğrafya müellifleri Mâleka'dan hep hayranlıkla bahsetmişlerdir. İdrîsî, İbn Gâlib, İbn Saîd el-Mağribî, İbn Abdülmün'im el-Himyârî, Yâkût el-Hamevî, Makkarî, İbn İzârî, İbn Battûta ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb bunların başında gelmektedir. Kaynaklarda özellikle şehrin çevresinde yetiştirilen meyvelerin bolluğuna dikkat çekilir ve buradan Mısır, Suriye, Irak, hatta Hindistan'a kuru-tulmuş incir, badem ve üzüm gönderildiği bildirilir. İbnü'l-Hatîb, Mâleka'nın deniz ürünleri bakımından zengin olduğunu söyler. Bu arada şehrin tekstil konusunda da özellikle V. (XI.) yüzyıldan itibaren önemli bir gelişme gösterdiği belirtilmektedir; Avrupa'da "alguexi, albeci, alveici, oxi" gibi isimlerle bilinen altın püsküllü, değişik renkli ipek üretimi bu şehirde yapıldı. Ayrıca deri, değerli taş, demir ve seramik endüstrisi gelişmişti.

Mâleka'nın etrafını çevreleyen surlarda yedi kapı mevcuttur (Bâbülvâdî [Bâbülkantara], Bâbülmel'ab, Bâbülhevce, Bâbülfuntanella, Bâbülkasba, Bâbülferec ve Bâbülbahr). VI. (XII.) yüzyıldan itibaren kullanılan bir mezarlık surların dışında ve Gibralfaro'nun eteklerinde yer almaktadır. Şehirde İslâmî devirden sonra orijinal şeklini koruyan mimarî eser kalmamıştır. Hadis âlimi Muâviye b. Sâlih (ö. 158/775) tarafından yaptırılan ve surların içinde yer alan ulucami o zamanki şehrin merkezinde ve bugünkü katedralin yerinde inşa edilmişti. Himyârî caminin beş kapısı olduğunu söyler (*er-Ravzû'l-mi'târ*, s. 518). VIII. (XIV.) yüzyılda camiye yakın

bir yerde inşa edilen medrese, Gırnata'daki medreseden önce faaliyete geçirilmesine rağmen ondan daha az şöhrete sahipti. Kale ise 449 (1057) yılında şehri zapteden Zirî Hükümdarı Bâdis b. Habbûs tarafından yaptırılmış veya yeniden inşa ettirilmiş, VIII. (XIV.) yüzyılda Nasrîler tarafından onarılmıştır. Mâleka'nın tekrar hristiyanların eline geçmesi üzerine artık askerî bir amacı olmayan kale zamanla unutulmuş ve toplumun alt kesimlerinin bir sığınağı haline gelmiştir. Günümüzde burada Mısır, Grek ve Roma döneminden kalan tarihî eserlerle İslâmî döneme ait seramiklerin sergilendiği bir arkeoloji müzesi mevcuttur. Bu kültürel zenginliklerinin yanında Avrupa'nın en mâruf kumsallarına sahip olan ve "Güneş kıyısı" (Costa del sol) denilen turizm şeridinin orta kesiminde bulunması Mâleka'yı önemli bir turizm merkezi durumuna getirmiştir. Ayrıca canlı bir balıkçılık limanı ve sanayi şehri olan Malaga'nın nüfusu son yıllarda 500.000'i aşmıştır (518.000, 2003 tah.).

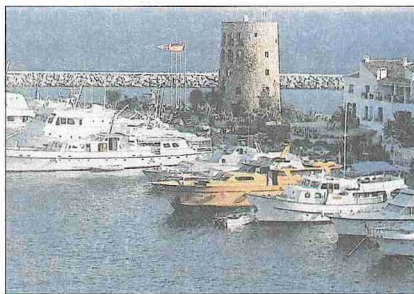
BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân* (Cündî), V, 52; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 423 vd.; İbn İzârî, *el-Beyânû'l-muğrib*, II, 11, 33, 45; III, 102, 116, 144, 190, 218, 273; Himyârî, *er-Ravzû'l-mi'târ*, s. 517-518; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, I, 152, 201, 202, 258, 261, 275, 328, 435, 487; F. J. Simonet, *Descripción del Reino de Granada, sacada de los autores arábigos*, Granada 1872; F. Guillén Robles, *Málaga musulmana. Sucesos, antiguiedades, ciencia y letras malagueñas durante la edad media*, Málaga 1880; L. Seco de Lucena, *Los hammûdies señores de Málaga y Algeciras*, Málaga 1955; R. Arié, *L'Espagne musulmane au temps des nasrides (1232-1492)*, Paris 1973; M. Acien, "Málaga musulmana (siglos VIII-XIII)", *Historia de Málaga*, Málaga 1994, s. 171-240; J. L. de Coca Castañer, "Málaga, del Islam al cristianismo (1239-1570)", a.e., s. 241-312; I. Calero Secall - V. Martínez Enamorado, *Málaga, ciudad de al-Andalus*, Málaga 1995, tür.yer., ayrıca bk. Arapça kaynaklar için s. 15-52; E. Lévi-Provençal, "Málaga", *IA*, VII, 219-220; J. Bosch Vilá, "Málaga", *EP* (Fr.), VI, 214-217.

ISABEL CALERO-SECALL

Mâleka (Malaga) Limanı'ndan bir görünüş

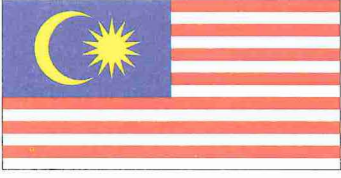

MALEZYA

Güneydoğu Asya'da bir ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Malay yarımadası, Borneo adasının kuzey bölgesi ve iki küçük ada üzerinde kurulmuş federal bir devlettir. Malayca ve İngilizce'de Malaysia şeklinde anılır. Tay-

Resmî adı	: Malaysia (Malezya)
Başşehir	: Kuala Lumpur
Yüzölçümü	: 329.758 km ²
Nüfusu	: 24.014.200 (2003 tahmini)
Resmî dini	: -
Resmî dili	: Bahasa Melayu (Malayca)
Para birimi	: Ringgit (M\$)
	1 Ringgit = 100 sen

land, Brunei ve Endonezya ile komşudur. Yüzölçümü toplam 329.758 km²'dir ve bunun 131.598 km²'si, nüfusunun (2003 tahmini 24.014.200) % 90'dan fazlasının yaşadığı Malay yarımadasındadır. Başşehir Kuala Lumpur'dur (1.297.526). Diğer önemli şehirleri Ipoh (566.000), Klang (Kelang, 563.000), Petaling Jaya (438.000), Subang Jaya (423.000), Johor Bahru (384.000) ve Shah Alam'dır (319.000). Ülke çok partili laik-demokratik parlamenter sistemle yönetilir ve krallıkla temsil edilir. Parlamento altmış dokuz üyeli senato ile 180 üyeli temsilciler meclisinden meydana gelir. İdarî bakımdan ülke Johor, Kedah, Kelantan, Melaka, Negeri Sembilan, Penang, Perak, Perlis, Selangor, Trengganu olmak üzere onu Malay yarımadasında, Sabah ve Saravak olmak üzere ikisi Borneo adasının kuzeyinde ve Penang (Pulau Pinang) adlı biri, Malaka Boğazı'ndaki Penang adası ile Malay yarımadasının bir kısmında yer alan on üç eyalete ayrılmıştır. Bu eyaletlerden başka başşehir Kuala Lumpur ile Brunei körfezine bakan Sabah sahillerinin karşısındaki Labuan adası da federal bölge statüsündedir ve bunlar ayrı birer idarî birim sayılmaktadır. Malay yarımadası üzerindeki eyaletlerin dokuzu veraset kurallarına göre sultanlar tarafından yönetilirken federasyona katıldıkları sırada sultanlık olmayan dört eyaletin başında merkezî hükümet tarafından tayin edilen birer eyalet valisi bulunmaktadır. Devlet başkanlığı, sultanların oluşturduğu meclisin beş yıllığına seçtiği bir kral tarafından temsil edilir. Ülke Birleşmiş Milletler, İngiliz Milletler Topluluğu, İslâm Konferansı ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği teşkilâtlarına üyedir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Malay yarımadasının en belirgin fizikî özelliği kuzey-güney doğrultusunda uzanan sıradağlardır. Bu dağ silsilesi üzerinde yer alan 2615 m. yüksekliğindeki Gunong Tahon ve Gunong Korbu dağları en yüksek noktalarını oluşturur; ülkenin en yüksek noktası ise Borneo adasındaki Kinalu dağıdır (4102 m.). Ülkede doğu sahillerinde biraz daha az olmak üzere bol yağışlı ve sıcak tropikal iklim hâkimdir. Yağışlar daha çok kuzey muson rüzgârlarının estiği kasım-ocak aylarında görülür; en kurak mevsim ise temmuz ayını kapsar. Sıcaklıklar genellikle bütün yıl boyunca 22-33 derece arasında değişmektedir. Toprakların % 70'i tropikal ormanlarla kaplıdır; bu ormanlar 3000 ağaç çeşidi içerip kaplan, panter ve pars gibi vahşi hayvanları barındırır. Ancak özel şirketlerin devletten kiralayabildikleri orman alanlarında son zamanlarda rastlanan aşırı ağaç kesimi ve bilinçsiz avlanma neticesinde vahşi hayvan ve bitki türleri nisbeten azalmıştır. Akarsu bakımından çok zengin olan ülkenin Malay yarımadasında başlıca Trengganu, Kelantan, Perak, Rompin ve Melaka, Borneo adasında Rajang, Baram ve Trusan ırmakları bulunmaktadır.

Nüfus farklı köken ve dinlere mensup topluluklardan meydana gelen karışık bir etnik yapıya sahiptir. Halkın 2000 yılında % 65,1'ini genellikle bürokraside ve tarımda çalışan Malaylar, % 26'sını meslekî alanlarla ticaretle aktif olan ve umumiyetle büyük şehirlerde oturan Çinliler, % 7,7'sini daha çok sahil şehirleriyle yakınlarındaki kırsal kesimlerde yaşayan ve kauçuk üretiminin yapıldığı plantasyonlarla çeşitli meslek dallarında çalışan Hintliler oluşturur. Geriye kalan % 1,2'nin

içinde Cava adasından gelen göçmenlerle az sayıda Arap, Ermeni, Tay, Filipinli, Avrupalı nüfus ve Borneo'nun ormanlık alanlarında görülen animist ilkel topluluklar bulunmaktadır.

Resmî dil Malayca'dır. Öteden beri Malay ırkına mensup çeşitli etnik gruplar arasında bir anlaşma dili (lingua franca) olan bu dil, aynı zamanda farklı etnik grupları birbirine bağlayan en önemli unsurdur. Bazı dinî yayımlar hariç yazıda kullanılan resmî alfabe Latin alfabesidir. Dünya dilleri arasında konuşan insanların sayısı açısından beşinci sırada yer alan Malayca bugün Malezya'nın yanı sıra Endonezya ve Brunei'in resmî dili, Singapur'un da millî dillerinden biridir. Çinliler Çince'nin Mandarin ve Güney Çin lehçelerini, Hintliler ise genelde Tamilce'yi konuşurlar; eğitim görmüş insanlar arasında İngilizce yaygındır.

Dil ve etnik yapıdaki çeşitlilik dinî alanda da görülür. Devletin resmî dini İslâm olup bütün Malaylar müslümandır; bundan dolayı Malay olmak müslüman olmakla özdeş hale gelmiştir. Müslümanların tamamı Sünnî'dir ve Şâfiî mezhebine bağlıdır. Çinliler'in bazıları İslâmiyet'i kabul etmişse de büyük bir çoğunluğu Budizm, Konfüçyanizm ve Taoizm'e mensuptur; hristiyan olanlar da vardır. Hintliler arasında sırasıyla Hinduizm, Hristiyanlık ve Müslümanlık yaygındır.

Tarıma elverişli alanlar genellikle Malay yarımadasının batı ve doğu sahilleri boyunca uzanan geniş ovalarında, kuzeyindeki uç bölgelerde ve nehir kenarlarında yer almaktadır. Ülkenin temel yiyecek maddesi pirinç olup üretimi yarımada'nın batı sahillerinde ve yeni açılan bölgelerinde yapılmaktadır. Diğer tarım ürünleri arasında kauçuk, hindistan cevi

Malezya

MALEZYA

zi, ananas, tapyoka, tatlı patates, sagu, muz, kahve, şeker kamışı, yer fıstığı, mısır, soya fasulyesi, baklagiller ve sebzeler bulunmaktadır. Ayrıca baharat ve özellikle karabiber, çay, kakao, kenevir, kapok, kınakına ağacı, gütaperka (zambak), tütün ve şeker kamışı da yetiştirilmektedir.

Yer altı kaynakları içinde kalay ve demir önemli bir yer tutar. Dünyadaki kalay rezervlerinin üçte biri Malezya'da olup kalay ocakları yine Malay yarımadasında Kinta ve Klang nehirleri çevresiyle doğu sahillerindeki Pahang'da yoğunlaşmıştır; demir madeni de Trengganu, Johor, Kelantan ve Pahang'da bulunmaktadır. Kömür, altın, alüminyum oksit ve tungsten de çıkarılmaktadır. Malezya sanayi alanında 1980'li ve 1990'lı yıllarda hızlı ve önemli gelişmeler kaydetmiş, sanayi üretimi 1988'de % 15 artarken ertesi yıl % 13'lük bir artış gerçekleşmiştir. Halen ülkede petrol arıtma tesisleriyle otomobil, tekstil, gıda maddeleri, ağaç ürünleri, kâğıt ve kırtasiye, gübre, kauçuk ve mekanik araç üreten çok sayıda tesis mevcuttur. 1990'daki Körfez krizinden ülke ekonomisinin etkilenmesine rağmen turizm geliri son yıllarda % 70 oranında artış kaydetmiştir.

Ülkede ulaşım kara, demir, deniz ve hava yoluyla sağlanmakta olup alt yapı imkânları gayet iyi durumdadır. Deniz ulaşımını sağlayan başlıca limanlar Penang, Malaka, Port Dickson ve Dungun'dur. İhraç ürünleri arasında kalay, kauçuk, canlı hayvan, pirinç, palmiye yağı, çeşitli gıda maddeleri, balık ve diğer deniz ürünleri, kereste, petrol ve doğal gaz başta gelir.

Malezya'nın başşehri Kuala Lumpur'dan bir görünüş

Dış ticarete ilk sırayı Japonya almakta, onu Singapur, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Kore ve çeşitli Avrupa ülkeleri izlemektedir.

II. TARİH

Malay yarımadası üzerinde II ve III. yüzyıllardan itibaren Malay kökenli bazı küçük Hindu krallıklarının bulunduğu ve bunların VII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar bütün bölgenin deniz ticaretini denetimi altında tutan Şrivicaya İmparatorluğu'na (Sumatra) bağlı oldukları bilinmektedir. XIII. yüzyıldan sonra hâkimiyeti yavaş yavaş Cava'daki Macapahit Devleti ele geçirdi. Bu sırada Malay yarımadasının kuzeyindeki Taylar'ın Ayudhya Krallığı da güneye doğru yayılmaya başladı. XIV. yüzyıl sonlarında Macapahitler, Şrivicaya İmparatorluğu'nun başşehri Palembang'a saldırmaya başladıklarında buradan kaçan hânedana mensup Paramesvara adlı bir prens Singapur adasına çıkarak burayı idaresi altına aldı. Fakat bir süre sonra Palembang'ı ele geçiren Macapahitler Singapur'a yöneldiler. Paramesvara bu defa da Malay yarımadasına kaçmak zorunda kaldı (1396 (?) ve yarımada'yı Sumatra'dan ayıran boğazın en dar yerinde denize dökülen Malaka nehrinin ağzına bu adla anılacak olan yeni bir şehir kurdu (bk. MALAKA). Paramesvara, stratejik açıdan en elverişli yere kurduğu bu liman şehri sayesinde kısa sürede güçlendi ve burayı küçük bir devlet haline getirdi. Başlangıçta Çin imparatorunu metbû tanıyan Paramesvara'nın Megat İskender Şah (1414-1423), Sri Maharaca Sultan Muhammed Şah, Raca İbrâhim (Sri Parames-

vara Deva) Şah, Raca Kâsım (Sultan Muzaffer) Şah, Raca Abdullah (Sultan Mansûr) Şah, Sultan Alâeddin Riâyet Şah ve Mahmûd Şah (1488-1528) adlı halefleri de bu küçük devleti sürekli biçimde genişleterek Sumatra'nın doğu sahillerini ve Malay yarımadasının tamamını içine alan güçlü bir müslüman ticaret devletleri konfederasyonu haline getirdiler. Megat İskender Şah Dindings, Selangor, Muar, Singapur ve Bentan'ı ülke sınırlarına kattı. Muzaffer Şah, Sumatra'nın doğu sahillerindeki küçük İndragiri ve Kampar krallıklarını alarak Malaka Boğazı'nın iki yakasında hâkimiyet kuran ilk Malaka sultanı oldu; Ayudhya Krallığı'nın saldırılarına karşı yaptığı seferler sonucunda da Selangor'u aldı. Sultan Mansûr Şah, Malay yarımadası üzerindeki Bernam ve Perak devletleriyle Sumatra'nın doğu sahillerindeki Siak'ı Malaka'ya bağladı ve kızını hükümdarıyla evlendirerek aralarında akrabalık bağı kurdu. Minangkabau hükümdarına verdiği kız kardeşi de kocasının müslüman olmasını sağladı. Pahang ve Riau-Lingga takımadaları onun oğlu Sultan Alâeddin Riâyet Şah tarafından ülke topraklarına katıldı; Pahang, Kampar ve İndragiri kralları Malaka sarayına getirtilerek onlara dinî konularda eğitim yaptırıldı. Malaka'nın son hükümdarı Mahmûd Şah, Kelantan'ı alarak 1497'de sınırlarını kuzeydeki Ligor'a kadar genişletti. Bu arada Patani kralı da İslâmiyet'e girip Malaka'nın hâkimiyetini kabul etti. Bu dönemde Malaka Sultanlığı, batı-doğu istikametinde Penang'dan Malay yarımadasının batı sahillerine, kuzey-güney doğrultusunda da Perak'tan Johor, Singapur, Riau-Lingga takımadaları ile Sumatra'nın doğu sahillerinin büyük bir bölümüne kadar yayılmıştı.

Malaka hükümdarlarının İslâmiyet'i kabulüyle ilgili olarak 1409'dan 1436'ya kadar çeşitli tarihler verilmektedir. Sultanlığın ilk dönem tarihiyle ilgili bir Çin kaynağına göre 1409 yılında ülkenin kralı ve halkının tamamı İslâm inancına mensuptu; oruç tutuyor ve dinî merasimleri yerine getiriyorlardı. İlk hükümdar Paramesvara'nın hayatının son yıllarında müslüman olduğu ve Muhammed İskender Şah adını aldığı yönünde bazı iddialar varsa da kesin değildir. Fakat onun halefleri Megat İskender Şah ile Muhammed Şah müslümandılar. Sözlü rivayetlere dayanan mahallî kaynaklardan *Sejarah Melayu*, Malaka'nın kurucusu olarak ikinci hükümdar İskender Şah'ın ismini verir. Öte yandan 1510'da bölgeyi ziyaret eden Por-

tekizli seyyah Tome Pires, ikinci hükümdar İskender'in ilk müslüman hükümdar olduğunu söylerken *Sejarah Melayu*, ilk müslüman hükümdarın Sultan Muhammed Şah olduğunu kaydeder. İslâmiyet'e girişte müslüman tüccarları limana çekme isteği kadar daha önce ihtidâ eden ve kız alıp vermelerle aralarında akrabalık kurulan Sumatra'daki Pasai hânedanının büyük etkisi olmuştur. Tarihî kayıtlar, XV. yüzyılda Malaka'nın gelişen bir Müslümanlık merkezi olduğunu ve İslâmiyet'in Malay kültürünün şekillenmesine katkı sağladığını göstermektedir. Pasai krallarının geleneksel "raca" unvanı kullanmalarına karşılık Malaka hükümdarları bastırdıkları sikkeler dahil "sultan" ve "şah" unvanlarını tercih etmişler, ayrıca "nâsirü'd-dünyâ ve'd-dîn" ve "zıllullah fi'l-âlem" gibi unvanlar kullanmışlardır. Yerli kültürle İslâm kültürünün özdeşleşmesine çalışılmasına rağmen özellikle evlilik, boşanma ve bazı yiyeceklerle ilgili mahallî gelenekler devam etmiştir. Dinî hiyerarşi ve bürokrasi hakkında fazla bilgi bulunmamakta, ancak kadı, imam ve hatip gibi unvanların kullanıldığı ve saraydaki en yüksek dinî otoritenin kadı olduğu, ayrıca hükümdarların özel hocalarının bulunduğu bilinmektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Malaka sarayı dışarıdan gelen âlimlerin de katkılarıyla İslâm kültürünün çevredeki bütün adalara, Filipinler'in güneyine, Borneo ve Cava'ya yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Aralarındaki mahallî farklılıklara rağmen Malaka'nın idare şekli, sultanlarının kullandığı unvanlar, edebiyatı, müziği, kıyafet ve oyunları diğer Malay grupları tarafından bilinçli olarak taklit edilmiştir. Öte yandan Malayca'nın Malaka lehçesi, Sumatra'nın kuzeyinde Aç'e den doğudaki Ternate'ye kadar uzanan geniş alandaki birçok kraliyet sarayında konuşulmaya başlanmış ve bir nevi adalar arası ticaret ve anlaşma dili haline gelmiştir.

Bölgenin baharat ve diğer değerli malların toplandığı en önemli ticaret merkezi olan Malaka, XVI. yüzyılın başlarından itibaren Portekizli sömürgecilerin dikkatini çekti ve nihayet 10 Ağustos 1511 tarihinde Portekiz'in Asya askerî valisi Alfonso de Albuquerque burayı ele geçirdi. Portekizliler'in üstün askerî gücü karşısında dayanamayarak şehri teslim eden Mahmûd Şah, hânedan mensuplarıyla birlikte Riau-Lingga takımadalarındaki Bentan'a kaçtı. Mahmûd Şah'ın 1528'de ölümünün ardından oğullarından Muzaf-

fer Şah, yarımada üzerindeki Perak'ta mahallî reisler tarafından hükümdar seçilerek Perak Sultanlığı'nı, diğer bir oğlu Alâeddin Riâyet Şah da iki yıl sonra Johor nehri üzerindeki Pekan Tua'da Johor Sultanlığı'nı kurdu. Böylece Malaka'nın tesiri yeni kurulan bu iki küçük sultanlıkla devam etti. Malaka ve çevresi 1511'den 1641 yılına kadar Portekizliler'in elinde kaldı.

XVI. yüzyılın sonlarında bölgeye gelen Hollandalılar, Portekizliler'le rekabete girerek onların Güneydoğu Asya-Avrupa deniz ticareti üzerindeki tekeli kırma çalıştılar. Başlangıçta Hollandalılar, Portekizliler gibi müslüman halkı cezalandırma ve onların takip ettiği ticarî düzenlemeleri değiştirme eğilimi içine girmediklerinden Malaylar tarafından hoşgörülle karşılandılar. Özellikle Johor Sultanlığı XVII. yüzyılın başlarından itibaren onlarla temasa geçerek Açeliler ile birlikte Malaka'daki Portekizliler'e karşı bir ittifak kurmaya çalıştılar. Nihayet Hollandalılar, Johor'un da desteğiyle Ocak 1641'de Malaka'yı Portekizliler'den aldılar ve Johor'a, sağladığı yardıma karşılık Malaka'da bazı ticarî imtiyazlar verdiler. Aslında Malaka'ya yerleşen Hollandalılar Johor'un ortadan kalkmasını istiyorlardı; fakat Batavia'daki üst düzey şirket yetkilileri bu eski müttefiklerinin bir devlet olarak kalmasını tercih ettiler.

Johor Sultanı Mahmûd Şah'ın 1699 yılında öldürülmesiyle başlayan sıkıntılı dönemin arkasından kuzeydeki Budist Taylar güneye doğru inerek 1709'da Patani'yi aldıktan sonra Johor'a bağlı Trengganu'yu işgal ettiler; bunun üzerine Johor, başşehirini yarımada'nın güneyindeki daha güvenli Riau adasına taşımak zorunda kaldı. Ancak bu defa da Malaka'da güçlerini pekiştiren Hollandalılar, Ocak 1784'te Riau'yu almak amacıyla Johor'a saldırdılar ve artık iyice zayıflamış olan bu küçük devleti bir barış antlaşmasıyla kendilerine bağladılar. Ardından da Selangor Sultanlığı buraya bağlanarak bütün bölge Hollanda hâkimiyetine sokuldu.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bugünkü Malezya toprakları İngilizler'in tesiri altına girmeye başladı. Hollandalılar'la rekabet eden İngiliz Doğu Hindistan Şirketi önce Kedah Sultanlığı'nı Taylar'ın saldırısına karşı koruma karşılığında 1785'te Penang adasını aldı; arkasından da Kedah'ın direnmesine rağmen bazı topraklarını ilhak etti. İngiltere daha sonra Napolyon Bonapart'ın eline geçeceği endişesiyle Hollandalılar'ın denetimindeki Malaka'yı işgal

etti. Her ne kadar Malaka 1818'de Hollanda'ya geri verildiyse de 1824 tarihli antlaşma uyarınca yapılan toprak mübadelesi sırasında tekrar İngiltere'ye geçti. Bu antlaşmayla İngilizler ve Hollandalılar Malay dünyasını Malaka Boğazı ile ikiye ayırdılar; ayrıca Riau-Johor Devleti'ni de Riau'yu Hollandalılar'da, Johor'u İngilizler'de kalacak şekilde ikiye böldüler. Singapur'un güneyinde yer alan adalarla Sumatra ve Cava Hollanda'nın hâkimiyetine verildi; Hollandalılar da Malay yarımadası üzerinde hak iddia etmekten vazgeçtiler. Borneo adasıyla ilgili herhangi bir karar alınmamasına rağmen burası da Hollanda ve İngiltere sömürge bölgesi olarak ikiye ayrıldı. 1824 tarihli antlaşma, sömürgelerin sınırlarını çizmesinin yanı sıra bugünkü Malezya ve Endonezya devletlerinin arasındaki mevcut sınırın da temelini oluşturdu. İngilizler 1826'da Singapur, Malaka ve Penang adası ile yarımada üzerindeki Wellesley bölgesini Straits Settlements (boğazlar idaresi) adıyla bilinen bir İngiliz kolonisi haline getirdiler. Burası, başlangıçta Hindistan'daki İngiliz otoritelerine bağlı iken 1867 yılında doğrudan Londra hükümetinin Sömürge Bakanlığı'na bağlandı.

Yarımada üzerindeki diğer küçük Malay devletleri zamanla güneyden İngilizler'in, kuzeyden Taylar'ın işgaline uğradı. XIX. yüzyılın sonlarında Kedah, Perlis, Kelantan, Trengganu ve Patani başta olmak üzere kuzeydeki bütün küçük devletler Taylar'ın eline geçmiş ve bu durum yarımada'nın güneyi ile ilgilenen İngiltere tarafından resmen kabul edilmişti. Yarımada'nın güneyindeki Malay devletleri de zamanla İngiliz sömürge idaresinin bir parçası haline geldi. İngilizler hânedanlık kavgaları içine düşmüş olan Perak'a müdahale ederek 20 Ocak 1874 tarihinde kabile reisleriyle Pangkor Antlaşması diye bilinen bir antlaşma imzaladılar ve onlara Raca Abdullah'ı Perak sultanı olarak tanımlarının karşılığında eyalete bir İngiliz hükümet temsilcisinin tayinini kabul ettirdiler; temsilci İslâm dini ve Malay gelenek ve görenekleri hariç diğer hususlarda yetkili idi. Bu antlaşma yarımada'nın güneyindeki Malay devletlerinin bütün idarî, siyasî ve askerî işlerinin zamanla İngilizler'in denetimi altına girmesiyle ve bölgede tam bir İngiliz sömürgesinin kurulmasıyla sonuçlandı. İngilizler Perak'tan sonra Johor, Selangor, Negeri Sembilan ve Penang sultanlarıyla da benzeri antlaşmalar imzaladılar. Böylece sultanların yetkileri sadece Malay hayatını tem-

sil eden İslâmiyet ve gelenekleri kontrolle sınırlı kalırken diğer işlerin tamamı İngiliz temsilcisinin sorumluluğuna verildi. Temmuz 1896'da Kuala Lumpur başşehir olmak üzere dört Malay devleti "Federal Malay eyaletleri" adı altında birleştirilerek merkezî bir idarî sisteme bağlandı. 1909 yılında Singapur'da oturan İngiliz yüksek komiserinin başkanlığında bir federal konsey kuruldu. İngilizler, 1909'da Taylar'la yaptıkları bir antlaşmayla Patani hariç diğer kuzey Malay devletlerinden Kelantan, Trengganu, Kedah ve Perlis üzerinde egemenlik hakkı elde ettiler. Böylece bu Kuzey Malay sultanlıkları da İngiliz hâkimiyetine girerek sömürge yönetiminin birer eyaleti haline geldiler. 1824 tarihli İngiliz-Hollanda Antlaşması gibi 1909 tarihli İngiliz-Tay Antlaşması da bugünkü Malezya ile Tayland (Siyam) arasındaki sınırı belirledi. XVII. yüzyılda en önemli Malay sultanlıklarından biri olan Patani bu antlaşmayla Budist Taylar'ın hâkimiyeti altında bırakılmış, böylece Malay kökenli Patani müslümanları bugünkü modern Tayland sınırları içinde bir azınlık grubu olarak yaşamaya terkedilmişti.

Borneo adası üzerindeki Sabah ve Saravak eyaletleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz sömürge idaresi altına girdi. Saravak XIX. yüzyıl ortalarına kadar Brunei Sultanlığı'na, Sabah ise Güney Filipinler'deki Sulu Sultanlığı'na bağlıydı. 1839'da Singapur'a gelen James Brooke adındaki bir İngiliz maceracı, Brunei sultanına karşı başlayan kabile isyanlarının bastırılmasında gösterdiği yararlık karşılığında sultandan Saravak nehri etrafındaki geniş bir arazinin idaresini aldı. Brunei sultanı, 1853 yılında ona yıllık 1500 Amerikan doları karşılığında ilkel İban topluluklarının yaşadığı bölgeleri verdi. Sabah eyaleti ise 1877'de Sulu sultanı tarafından yıllık 5000 Amerikan doları karşılığında Baron von Overbeck adlı Avusturyalı bir iş adamına kiraya verildi; bu hakkın daha sonra 1881'de kurulan Kuzey Borneo Şirketi'ne geçmesiyle İngiliz hâkimiyeti altına girdi.

XX. yüzyıl başlarında, İngilizler'in kalay madenlerinde ve kauçuk plantasyonlarında çalıştırmak üzere Çin'den ve Hindistan'dan getirdikleri göçmen işçilerin sayılarının birkaç milyonu bulması Malaylar arasında büyük bir rahatsızlık meydana getirdi ve bu toprakların gerçek sahiplerinin kendileri olduğu bilincine varmalarını sağladı. Öte yandan İngiliz sömürge yönetiminin olumsuz etkilerine

karşı tepkiler yoğunlaşmaya başladı. İlk tepkiler daha çok dinî ve sosyal alanlarda yenilikçi düşüncelere sahip Malay âlimlerinden ve liderlerinden geldi; bunlar siyasî alanda İslâm birliği ve Malay birliği gibi kavramları gündeme getirmekteydiler. 1930'lu yıllardan sonra İngilizce eğitim görmüş Malaylar'ın sayısının artması ve bazı siyasî cemiyetlerin kurulmasıyla birlikte Malay milliyetçiliği ön plana çıktı. Sömürge ve aristokrasi aleyhtarı Malay aydınları ilk defa 1938'de, Kesatu Melayu Muda (genç Malay birliği) adıyla sosyalist ve milliyetçi fikirleri savunan bir cemiyet kurdular. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden bir süre sonra Aralık 1941'de Malay yarımadası, Şubat 1942'de Singapur Japonlar'ın eline geçti ve savaş boyunca işgal altında kaldı. Bu zaman zarfında Japonlar, İngiliz sömürge rejiminin aksine Çinliler'e ve Hintliler'e karşı Malaylar'a daha fazla önem ve destek vererek onların millî bilinçlerinin gelişmesine yardımcı oldular.

Savaş sonrasında ülkeyi tekrar ele geçiren İngilizler, Ocak 1946'da Singapur hariç bütün Malay eyaletlerini federal sisteme dayalı bir Malay birliği çatısı altında birleştirme planı geliştirdiler. Singapur ise İngiltere'nin Uzakdoğu'daki ana deniz üssü niteliğinde müstakil bir kolonisi olacaktı. Malaylar'ın haklarının ve sultanların yetkilerinin sınırlandığı bu plana sultanlar, ileri gelen aydınlar ve siyasetçiler şiddetle karşı çıktılar. Mart 1946'da 200 dolayındaki bir Malay delege grubu, kırk bir teşkilâtı temsilen başşehir Kuala Lumpur'da Malay millî hareketini tartışmak ve Malay birliği fikrine karşı koymak üzere organize edilen kongrede bir araya geldi. Kongre, United Malays National Organisation (UMNO) adında bir teşkilât kurulmasıyla sonuçlandı ve Mayıs 1946'da yapılan ikinci kongrede birlik planı açıkça reddedildi. Bunun üzerine İngiliz yetkilileri, Malay sultanları ve United Malays National Organisation liderleriyle federasyon görüşmelerine başladılar. 1 Şubat 1948 tarihinde varılan bir anlaşma çerçevesinde Penang ve Malaka ile yarımada üzerindeki dokuz sultanlıktan oluşan bir Malaya Federasyonu kurulması kararlaştırıldı. Kurulacak olan federasyon sultanların bağımsızlığı ve eyalette dönüştürülen devletlerinin varlığı teminat altına alınırken merkezde de federal bir hükümetin kurulması fikri benimsendi. Ülkedeki yasaklanmış Malay Komünist Partisi'nin başlattığı eylemlerin olağan üstü halle tesirsiz hale getirilmesinin ar-

dından Temmuz 1955'te ilk genel seçimler yapıldı, Çinli ve Hintli seçmenlerin desteğini alan United Malays National Organisation yönetiminde söz sahibi oldu; 1960'lı yıllar boyunca da ülkenin siyasî hayatındaki hâkimiyetini sürdürdü. Seçimler neticesinde oluşan meclis önce "özgürlük anayasası" adıyla bilinen yeni bir anayasa hazırladı. 31 Ağustos 1957'de bağımsızlık ilân edilerek Malaya Federasyonu'nun kuruluşu gerçekleştirildi. 16 Eylül 1963 tarihinde İngiliz sömürge yönetimine bağlı Singapur, Saravak ve Sabah eyaletlerinin de katılmasıyla birlikte ülkenin adı Malezya Federasyonu'na çevrildi. Ancak Singapur iki yıl sonra federasyondan ayrılarak bağımsız bir devlet halini aldı.

Malezya, bağımsızlığın ilk yıllarında hem içeriden hem dışarıdan kaynaklanan çeşitli problemlerle karşı karşıya kaldı. Dışarıda Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno'nun ilân ettiği çatışma politikası ve Filipinler'in Sabah eyaleti üzerinde hak iddia etmesiyle, içte Singapur'un federasyondan ayrılması ve Borneo adasındaki eyaletlerin daha fazla özerklik talepleriyle karşılaştı. United Malays National Organisation lideri Tunku Abdurrahman'ın başkanlığındaki hükümet, bu sorunların çoğunu barışçı yollarla çözmesine rağmen öteden beri Malezya toplumunda yaşanan etnik farklılıkların doğurduğu çekişmeleri tesirsiz hale getirmede başarılı olamadı. Hükümetin meclisteki üçte iki çoğunluğunu yitirdiği 13 Mayıs 1969 seçimlerinden sonra muhalefetin tertiplediği Kuala Lumpur'daki zafer gösterisi etnik çatışmaya dönüştü; resmî bilgilere göre 196 kişi öldü ve 439 kişi yaralandı. Sıkıyönetim ilân edilerek parlamento çalışmaları 1971 yılı Şubat ayına kadar askıya alındı ve bu sürede ülkeyi Tunku Abdurrahman'ın yetkilerini devrettiği yardımcısı Tun Abdürrezzâk yönetti. Tun Abdürrezzâk, bir millî danışma konseyi kurarak resmî bir ideoloji ve yeni bir sosyoekonomik program geliştirilmesini istedi. Bu konseyce hazırlanan ve Rukunegara (Rukun Negara) denilen devletin temel ilkeleri 31 Ağustos 1970 Merdeka günü (bağımsızlık yıldönümü) halka ilân edildi ve aynı gün Kral Yang Di Pertuan Agong tarafından bütün dünyaya demokratik parlamenter hayata geçildiği bildirildi. Rukunegara değişik ırkların bir arada yaşamaları esasına göre formüle edilmiş, temelini çok ırklılık, çok renklilik, değişik dil ve dinî akımlar üzerine kurulu birleştirici prensiplerin oluşturduğu bir

çok seslilik manzumesiydi. Bu belge, devletin temelleri sayılan beş prensiple bunların üzerine oturtulduğu beş ana prensipten meydana geliyordu; bu prensipler sırasıyla şunlardı: Halkın birliği, demokratik hayatın sürdürülmesi, millî servetin hakça paylaşıldığı âdil bir toplumun oluşturulması, kültürel geleneğe doğru bağımsız yönelme, modern bilgi ve teknolojiyi hedefleyen gelişmiş bir toplumun oluşturulması: a) Allah'a iman; b) Krala ve ülkeye sadakat; c) Anayasanın korunması; d) Hukuka saygı; e) İyi davranış ve güzel ahlâk.

Şubat 1971'de yapılan genel seçimlerin ardından United Malays National Organisation liderliğinde çeşitli partilerin katıldığı Tun Abdürrezzâk başkanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu. Hükümet açıkladığı yeni ekonomik politikayla Malay kökenliler arasındaki fakirliği azaltmayı ve 1990'lı yıllara kadar ekonomik seviyelerini % 30 oranında yükseltmeyi hedefliyordu. Dış politikada ise Batı yanlısı bir çizgi izlendi ve 1967'de kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği'ne, 1971'de Avustralya, İngiltere, Malezya, Yeni Zelanda ve Singapur'un kurduğu savunma paktına ve Vietnam savaşında Amerika Birleşik Devletleri'ne destek verildi. Tun Abdürrezzâk'ın politikası, 1976-1981 yılları arasında başbakanlık yapan Hüseyin Onn ile Temmuz 1981'de yönetime geçen United Malays National Organisation lideri Muhammed Mahathir tarafından takip edildi. Katıldığı her genel seçimden galip çıkan ve ülkede sağladığı ekonomik gelişme, izlediği toplumlararası denge politikası ve bazı muhafazakâr müslüman liderleri yönetime dahil ederek İslâmî muhalefeti etkisizleştirmesi sayesinde durumunu güçlendiren Mahathir, ılımlı Çinliler'in ve Hintliler'in partileriyle yap-

tığı ittifakla günümüze kadar iktidarda kalmayı başardı. Mahathir'in gerek ekonomik gerekse İslâm'la ilgili politikasının en büyük tenkitçisi, etkisizleştirilmesine rağmen genellikle kırsal kesimlerde ve kuzeydeki Malay eyaletlerinde güçlü olan Malezya İslâm Partisi'dir (Partai Islam Se-Malaysia).

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

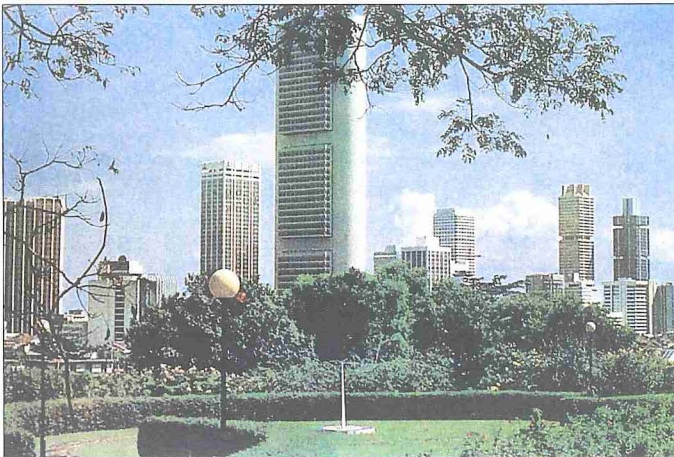
Malezya'ya İslâmiyet'in girişi büyük ölçüde ticarî faaliyetlerle ilgilidir. VIII. yüzyıldan itibaren Arap, İran ve Hint asıllı müslüman tüccarların Çin ile Ortadoğu arasındaki deniz ticareti güzergâhında bulunan bölgedeki merkezleri ziyaret ettiği ve X. yüzyılda Malay yarımadasının kuzeybatı sahilindeki Kalah'ta yabancı tüccarlardan meydana gelen bir müslüman kolonisinin varlığı bilinmektedir. Nitekim eski bir müslüman ticaret kolonisi olan Çin'in güneyindeki Khanfu'da (Canton) çıkan bir ayaklanmadan sonra çok sayıda müslüman tüccar katliamdan kaçarak Çinhindi ve Malay yarımadasındaki liman şehirlerine sığınmış, bunun sonucunda özellikle Kalah ile Uman arasındaki ticaret seferleri önem kazanmıştır. Ancak o dönemlerde müslüman tüccarlar vasıtasıyla İslâmiyet'le tanışan mahallî halkın İslâmlaşma sürecine girip girmediği hakkında bilgi yoktur. İslâmiyet'in halk arasında yayılışını gösteren deliller zaman itibarıyla daha sonraki dönemlere aittir. Kesin olarak bilinen husus, İslâmiyet'in ilk defa deniz ticaret yolunu takiben Kuzey Sumatra'daki Pasai'den Malay yarımadasının batı sahilindeki Malaka'ya girdiği ve yarımada'daki diğer Malay krallıklarının da Malaka'dan sonra müslüman olduğudur. Ancak Malay yarımadasında müslümanların varlığına dair daha eski dönemlere ait bazı deliller de

Malezya'da Perlis Kangar Alvi Camii

mevcuttur. Meselâ 1965 yılında Kedah'ta 291 (903-904) tarihini taşıyan ve oraya yerleşmiş yabancı kökenli bir müslümana ait olduğu sanılan bir mezar taşı bulunmuştur. Kelantan'da 1914'te altın bir İslâmî sikke bulunmuş ve mahallî araştırmacılar, bunun XII. yüzyıla ait bölgedeki müslüman bir devletin parası olduğunu ileri sürmüştür. Malay yarımadasının kuzeydoğusunda yer alan Trengganu'daki Kuala Berang yakınında 1922'de bulunan bir kitâbe de burada Malaka'dan önce kurulmuş olması muhtemel bir müslüman yerleşim merkezinin varlığına dikkat çekmektedir. Üzerine Arap harfleriyle ve Malayca olarak bazı fıkıh kurallarının yazıldığı kitâbe Receb 702 (Mart 1303) tarihini taşımaktadır. Her ne kadar metinde "Siri Paduka Tuhan" ismi geçmekteyse de bu ismin aslında gerçek şahıs adı olmayıp eski Malay hükümdarlarının bir unvanı olması sebebiyle kitâbenin sahibini tesbit etmek mümkün değildir.

Gerek Malaka Sultanlığı gerekse Portekiz ve Hollanda sömürge yönetimleri döneminde İslâmiyet'in durumu ve din işlerinin işleyişi hakkında çok az bilgi bulunmakta, ancak sultanların hem siyâsî hem dinî otoriteyi temsil ettikleri gibi bazı önemli hususlar bilinmektedir. Hükümdarların gerekli gördükleri yerlere din görevlileri gönderdikleri, kırsal kesimlerde din işlerinin daha çok mahallî hoca ve tarikat şeyhleri tarafından yürütüldüğü tahmin edilmektedir. Mevcut kaynaklardan Malay devletlerinde en yüksek din görevlisinin kadı olduğu öğrenilmektedir. Özellikle Johor Sultanlığı'nda en itibarlı ve saraya yakın olan âlimler arasından tayin edilen kadılar temel bakanlıklardan sonra en üst düzey yetkili sayılmaktaydı. Dinî mahkemelerin başkanı olan kadılar ayrıca dinî konularda sultana danışmanlık yapar ve merkezdeki müftü ve cami görev-

Malezya
Fort
Cannino
Parki

MALEZYA

İlâhînin tayininde ona yardım ederlerdi. Kırsal kesimlerde ise çocukların okutulduğu, dinî merasim ve toplantıların yapıldığı köy camilerinde görevli imam, hatip ve "bilâl" adı verilen müezzinler İslâmîyet'in temsilcisiydiler.

İngiliz sömürge idaresi döneminde sultanlar siyasî yetkileri bakımından İngiliz yöneticilerine bağlanırken İslâm dini ve Malay gelenekleriyle ilgili hususlarda serbest bırakılmışlardı. Dolayısıyla eyaletlerdeki din işlerinin idaresi, kadıların tayini, dinî konsey ve komitelerin oluşturulması, dinî hukuk, din eğitimi ve ibadetle ilgili işlerin idaresi tamamen onların denetimi altındaydı. Sultanlar, İngilizler'in merkezîyetçi idarî sistemini örnek alarak din işlerinin idaresiyle ilgili bazı düzenlemeler yaptılar ve en başta üyelerini bizzat tayin ettikleri, kendilerine dinî işlerde danışmanlık görevi yapan konseyler oluşturdular. Bu konseyler ayrıca vakıfların idaresi ve din eğitimi gibi hususlara da bakmaktaydı; bazıları hem dinî derslerin hem kültür derslerinin okutulduğu medreseler de açmışlardı. Konseylerin kuruluşu, aynı zamanda yenilikçi dinî fikir ve düşüncelerin eyaletlerde taraftar bulmasını önlemeye yönelikti.

İngiliz sömürge yönetiminin tam olarak yerleşmesi ve sömürge ekonomisinin gelişmesiyle birlikte XX. yüzyılın başlarından itibaren ülkede dinî kaynaklı yenilikçi fikir ve hareketler hız kazandı. Yenilikçi dinî düşüncenin geliştiği en önemli yer Malaka, Penang ve Singapur'dan meydana gelen Boğazlar bölgesiydi. Kalabalık Malay toplumunun yanı sıra Arap, Hint, Çin ve Endonezya asıllı göçmenlerin yaşadığı kozmopolit bir toplum yapısına sahip olan bu bölge, işçi ve sermaye akımının yanı sıra modern fikir ve düşüncelerin Malay yarımadasına girmesinde bir kapı vazifesi görmekteydi. Bazı Arap aydınları, Ortadoğu menşeli fikir ve düşüncelerin gelmesinde ve Arapça dergi ve kitapların Malayca'ya tercümesinde aracılık yaparken Malay toplumu nazarında üstün bir sosyal statüye sahip bulunan Hadramutlu şeyh ve seyyidler dinî işlerde daha aktifti. Sultanlar bu tür dergi, gazete ve kitapların yayımlanmasına geleneksel din anlayışına zarar vereceği düşüncesiyle pek olumlu bakmıyor, Boğazlar bölgesindeki İngiliz otoriteleri ise kendi politikalarına ters düşmediği sürece bunlara göz yumuyorlardı.

Malezya'da yenilikçi dinî düşüncenin öncüleri arasında aslen Sumatralı olan

Şeyh Muhammed Tâhir Celâleddin el-Ezherî başta gelmekteydi. 1900 yılında Mekke'de tahsilini tamamladıktan sonra ülkesine dönen Şeyh Muhammed Tâhir, Hollandalılar'ın baskısına dayanamayarak Singapur'a yerleşmiş, orada 1906-1908 yıllarında Malay dilinde müslüman toplumun geleneksel İslâm anlayışını sorgulayan ve güncel dinî meseleleri konu edinen *el-İmâm* adlı bir dergi çıkarmıştır. Singapur'da 1908'de Raca Hacı Ali b. Ahmed adındaki Arap asıllı bir müslüman liderle birlikte el-İkbâlü'l-İslâmiyye adıyla bir de okul açtı, böylece ilk defa ülkede modern dinî okulların kuruluşunu başlattı. Yenilikçi dinî düşüncelere sahip diğer bir müslüman âlim de *el-İmâm* dergisinin yazarlarından olan Seyyid Ahmed el-Hâdî'dir. Penanglı Arap asıllı bir aileden gelen Ahmed el-Hâdî 1926'da *el-İhvân* adlı, çağdaş dinî fikirleri savunan Malayca bir dergi çıkarmaya başladı. Muhammed Abduh ve Cemâleddîn-i Efgânî'ye karşı büyük bir hayranlık duyan Ahmed el-Hâdî siyasî olarak İslâm birliği, Malay birliği ve sömürge aleyhtarlığı gibi konuları işlemekteydi. Yenilikçi dinî düşünceleri savunan dergiler, özellikle Boğazlar bölgesinde ve şehirlerdeki bazı medreselerde etkisini hissettirirken geleneksel dinî anlayışın güçlü olduğu sultanlıklarda fazla destek bulamadı. Hatta sıkça seyahat eden müslüman tüccar ve davetçilerin kendi köy ve eyaletlerine gittikleri zaman mahallî âlimlerin, sûfilerin ve din görevlilerinin nüfuz ve yetkisini kırmaya çalışmalarından rahatsızlık duyan bazı sultanlar, modern düşüncelerin savunulduğu dinî muhtevalı dergi ve gazetelerin kendi yönetimleri altındaki eyaletlere girmesini önlemek amacıyla bazı tedbirler aldılar.

Malaylar, önceleri dinî eğitimlerini camilerin yanı sıra "pondok" adı verilen ge-

leneksel yatılı okullarda almaktaydılar. Daha sonra ilk defa yenilikçi müslüman aydınların açtığı, müfredat programlarında klasik din derslerinden başka İngilizce, tarih, coğrafya, matematik gibi kültür derslerinin de yer aldığı ve sömürge okullarındaki gibi modern araç ve gereçlerin kullanıldığı medreseler ortaya çıktı; bunlar zamanla yaygınlaşarak mezunları daha yüksek seviyede İngilizce eğitim veren sömürge okullarına gitmeye başladı. Federal hükümet, İslâm diniyle ilgili işlerin idaresini düzenlemek üzere 1968 yılında başbakanlığa bağlı Malezya İslâm İşleri Millî Konseyi adıyla bir müessese kurdu; arkasından bu konseye bağlı İslâm Araştırma Merkezi ile İslâm Davet Teşkilâtı adlı kuruluşlar faaliyete geçirildi. Federal hükümetin 1970'li yıllardan itibaren din işlerine gittikçe daha fazla önem vermesi Eğitim Bakanlığı'na bağlı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Federal Topraklar İslâm İşleri Konseyi, Malezya Davet Teşkilâtı, Müslüman Öğretmenler Eğitim Koleji gibi dinî bürokratik yapıyı genişleten kurumların oluşturulmasıyla devam etti. Ayrıca yeni dinî okullar açılarak ve hacca gidecekler için çeşitli kolaylıklar sağlanarak müslüman halkın eğitim ve sosyal içerikli taleplerinin giderilmesine çalışıldı. Ekim 1979'da, daha önce seçmeli olarak okutulan din dersleri bütün devlet okullarındaki müslüman öğrenciler için zorunlu hale getirildi. Sosyal ağırlıklı üniversite ve yüksek okulların yanı sıra Yüksek Teknoloji Üniversitesi'ne de İslâmîyet'le ilgili dersler konuldu. Kızılhaç teşkilâtının amblemi kızılaya çevrildi. Dış politikada diğer İslâm ülkeleriyle, özellikle Ortadoğu'daki müslüman ülkelerle ilişkiler geliştirilirken İslâm Konferansı Teşkilâtı içinde ve diğer milletlerarası İslâmî kuruluşlarda etkin rol almaya çalışıldı. Mahathir döneminde hükü-

Pahang'da
Sultan
II. Ahmed
Camii –
Malezya

met dinî değerlerin ve entelektüel birikimin yönetimde daha fazla teşvik edilmesi, yüksek öğrenim kurumlarına din dersleri konulması, eğitim sistemine dinî ve ahlâkî değerlerin dahil edilmesi, faizsiz kredi verilmesi, faize dayanmayan sigorta şirketlerinin kurulması, hukuk sisteminde şeriata uygun bazı değişikliklerin yapılması gibi somut programları uygulamaya koydu. 1983'te Uluslararası İslâm Üniversitesi, 1987'de Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü kuruldu. Ayrıca hükümet 1992'de İslâmî Anlayış Enstitüsü ile Malay Üniversitesi (1962) ve Millî Üniversite'de (1970) İslâmî araştırma bölümlerinin açılmasını gerçekleştirdi.

Bağımsızlıktan sonra yaşanan en önemli dinî gelişmelerden biri de ülkedeki davet faaliyetlerinin giderek artmasıdır. Özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda bazıları özel, bazıları resmî olmak üzere çok sayıda davet teşkilâtı kuruldu. Merkezî hükümet, başlangıçta bu tür hareketlerin siyasî ve etnik dengeler açısından ülkeye zarar verebileceğini düşünmekle birlikte daha sonra teşvik etmeye başladı ve 1978 yılında aralık ayını "davet ayı" ilân etti. Davet hareketleri geleneksel dinî anlayışın hâkim olduğu kırsal kesimlerden çok şehirlerde ve bilhassa şehirleşmenin beraberinde getirdiği karışık sosyal değerlere sahip kesimler arasında daha fazla taraftar bulmaktadır. Özel davet teşkilâtları ülkede İslâmî bir toplum oluşturmaya çalışırken resmî davet teşkilâtları daha çok devletin resmî politikaları doğrultusunda faaliyet göstermekte ve İslâmiyet'in ahlâkî ve mânevî özelliklerine ağırlık vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

F. A. Swettenham, *British Malaya*, London 1907, s. 5-7, 12-33, 56-62; R. O. Winstedt, *The Malays: A Cultural History*, London 1961; S. Q. Fatimi, *Islam Comes to Malaysia*, Singapore 1963; S. M. Naquib al-Attas, *Some Aspects of Sufism as Understood and Practised among the Malays*, Singapore 1963; *Malaysia: A Survey* (ed. W. Gungwu), Melbourne 1964; M. A. Rauf, *A Brief History of Islam, With Special Reference to Malaya*, Kuala Lumpur 1964; W. R. Roff, *The Origin of Malay Nationalism*, Kuala Lumpur 1967; a.mlf., "South-East Asian Islam in the Nineteenth Century", *CHIs*, II-A, s. 155-181; a.mlf., "Patterns of Islamization in Malaysia, 1890s-1990s: Exemplars, Institutions and Vectors", *Journal of Islamic Studies*, IX/2, Oxford 1988, s. 210-228; *Sejarah Melayu or Malay Annals* (trc. C. C. Brown), Kuala Lumpur 1970; H. J. Benda, "South-East Asian Islam in the Twentieth Century", *CHIs*, II-A, s. 182-206; R. R. Di Meglio, "Arab Trade with Indonesia and the Malay Peninsula from the 8th to 16th Cen-

tury", *Islam and the Trade of Asia* (ed. D. S. Richards), Oxford-Pennsylvania 1970, s. 105-135; M. A. P. Meilink-Roelofs, "Trade and Islam in the Malay-Indonesian Archipelago Prior to the Arrival of Europeans", a.e., s. 137-157; H. J. Buyong Adil, *The History of Malacca*, Kuala Lumpur 1974; L. Y. Andaya, *History of Johor: 1641-1728*, Kuala Lumpur 1975; a.mlf., "Malay Peninsula", *El²* (İng.), VI, 232-239; R. Jones, "The Conversion Myths from Indonesia", *Conversion to Islam* (ed. N. Levtzion), New York-London 1979, s. 129-158; G. R. Tibbets, *A Study of the Arabic Texts Containing Material on South East Asia*, Leiden-London 1979, s. 218-220, 225-227, 238-241; a.mlf., "Early Muslim Trades in South-East Asia", *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, XXX/1, Singapore 1957, s. 1-45; C. M. Turnbull, *A Short History of Malaysia, Singapore and Brunei*, Melbourne 1980; J. Funston, *Malay Politics in Malaysia: A Study of United Malays National Organisation and Party Islam*, Kuala Lumpur 1980; a.mlf., "Malaysia", *The Politics of Islamic Reassertion* (ed. Mohammed Ayoo), London 1981, s. 165-189; F. R. von der Meiden, "Islamic Resurgence in Malaysia", *Islam and Development* (ed. J. L. Esposito), New York 1980, s. 163-180; a.mlf., "Malaysia: Islam and Multiethnic Politics", *Islam in Asia: Religion, Politics and Society* (ed. J. L. Esposito), New York 1987, s. 177-201; J. Gullick, *Malaysia: Economic Expansion and National Unity*, London 1981; T. W. Arnold, *İntişar-ı İslâm Tarihi* (trc. Hasan Gündüzler), Ankara 1982, s. 363-405; R. Provencher, "Islam in Malaysia and Thailand", *The Crescent in the East: Islam in Asia Major* (ed. R. Israeli), London 1982, s. 140-155; M. Yegar, "The Development of Islamic Institutional Structure in Malaya, 1874-1941: The Impact of British Administrative Reforms", *Islam in Asia* (ed. R. Israeli - A. H. Johns), Colorado 1984, II, 189-205; K. J. Ratnam, "Religion and Politics in Malaysia", *Readings on Islam in Southeast Asia* (ed. Ahmad Ibrahim v.dğr.), Singapore 1985, s. 143-150; Ahmad Ibrahim, "The Position of Islam in the Constitution of Malaysia", a.e., s. 213-220; Ghazali Shafie, *Rukunegara a Testament of Hope*, Kuala Lumpur 1985, s. 68-70; Muhammad Kamal Hassan, "The Response of Muslim Youth Organizations to Political Change: HMI in Indonesia and ABIM in Malaysia", *Islam and the Political Economy of Meaning: Comparative Studies of*

Muslim Discourse (ed. W. R. Roff), London 1987, s. 181-196; D. G. E. Hall, *A History of South East Asia*, London 1987, tür.yer; B. W. Andaya - L. Y. Andaya, *A History of Malaysia*, Hong Kong 1987, s. 31-63; Muhammad Yusuff Hashim, *Kesultanan Melayu Melaka*, Kuala Lumpur 1989; S. Zeleha Syed Hassan, "Islamic Resurgence in Malaysia: The Arguments of Non-Governmental and Governmental Organizations", *Journal for Islamic Studies*, sy. 13, Melbourne 1993, s. 101-120; İsmail Hakkı Göksoy, *İslâm'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul 1998, s. 84-88, 203-209; a.mlf., "Malezya'da İslâmiyet", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Isparta 1995, s. 193-252; R. J. Wilkinson, "The Malacca Sultanate", *Journal of Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, XXI/2 (1935), s. 22-67; C. H. Wake, "Malacca's Early Kings and the Reception of Islam", *Journal of Southeast Asian History*, V/2 (1964), s. 104-128; W. Gungwu, "The First Three Rulers of Malacca", *Journal of Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, XLI/1 (1968), s. 11-22; A. H. Johns, "Islam in Southeast Asia: Reflections and New Directions", *Indonesia*, XIX (1975), s. 33-55; A. C. Milner, "Islam and Malay Kingship", *JRAS* (1981), s. 46-70; Besim Darkot, "Malaka", *İA*, VII, 221-225; Ph. S. van Ronkel, "Malezyalılar", a.e., VII, 249-251; B. W. Andaya, "Malacca", *El²* (İng.), VI, 208-214; J. Siegel, "Malays", a.e., VI, 239-240; A. J. Stockwell, "Malaysia", a.e., VI, 240-242.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

MALİ

Batı Afrika'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Denize kıyısı olmayan Mali kuzeyde Cezayir, batıda Moritanya ve Senegal, güneybatıda Gine, güneyde Fildişi Sahili, güneydoğuda Burkina Faso ve doğuda Nijer ile komşudur. Resmî adı la République du Mali olan ülkenin yüzölçümü 1.241.298